

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

No. 3 (2) 2021

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

Has been published since 2020

No. 3 (2) 2021

Nur-Sultan

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of Historical Sciences, Professor
Shaihutdinov M. Y.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

Doctor of Historical Sciences, Professor
Kushkumbayev A. K.

EDITORIAL BOARD:

Qydyráli Darhan	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Muminov A.K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Samashev Z. S.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Abuseitova M. K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Sabitov Zh. M.	PhD in Political Science (Kazakhstan)
Golden Peter B.	Dr., Professor (USA)
Kradin N.N.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Erdélyi István	Doctor of Historical Sciences, Professor (Hungary)
Uzelac	PhD in History (Serbia)
Aleksandar	
Mirgaleev I. M.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Zaytsev I. V.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Petrov P.N.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Nagamine	PhD in History (Japan)
Hiroyuki	

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
E-mail: medieval-history@isca.kz

Medieval History of Central Eurasia
Owner: Astana International University
Periodicity: quarterly
Circulation: 500 copies

FROM THE EDITOR

Уважаемые коллеги!

Представляю Вашему вниманию очередной номер нашего журнала, посвященного вопросам средневековой и новой истории.

В рубрике «Этногенез. Археология. Лингвистика» опубликована статья А.А. Молдахмет «История исследований средневековых городов нижнего течения Сырдарьи». В статье отмечено, что в период Средневековья выросло количество городов и населенных пунктов в этом регионе. Сегодня ученые проводят масштабные археологические изыскания, определяя места расположения средневековых памятников и их исторические названия. В числе городов, где в настоящее время активно ведутся археологические работы, можно отметить город Кышкала, о котором сохранилось немало ценной информации в средневековых письменных источниках и местных легендах.

Рубрику «История Улуса Джучи» открывает статья доктора политических наук М.Т. Лаумулина «История Центральной Азии в современной зарубежной литературе». В статье рассмотрены вопросы генезиса, формирования и развития Золотой Орды, истории Центральной Азии и Внутренней Евразии, а также актуальные проблемы домонгольской истории в лице скифов, гуннов, западных тюрок, караханидов, древних уйгур, сельджуков. Отдельные сюжеты посвящены Великому Шелковому пути и связанным с ним сюжетам – торговле жемчугом, распространению аграрных культур. В статье рассматриваются эпизоды новой и новейшей истории XX века.

В статье Р.Д. Темиргалиева «Джучи-хан – правитель Дешт-и-Кипчака» освещена деятельность старшего сына Чингисхана Джучи в последние годы его жизни. Проанализированы сложности взаимоотношений Джучи с отцом и братом. Подвергнуты критике нашедшие широкое отражение в историографии сведения Рашид-ад-Дина о демарше Джучи в период среднеазиатской кампании. Исследуются подробности завоевания монголами Дешт-и Кипчака и выдвигается версия об участии Джучи в битве на Калке. Большое внимание также уделено статусу и положению Джучи в правящей элите Монгольской империи, правомерность применения по отношению к нему ханского титула. Исследуются различные версии гибели Джучи.

В статье А. Шакиевой «Изучение истории Улуса Джучи в советской историографии» рассмотрены исследования и особенности взглядов советских и зарубежных ученых по проблеме Улуса Джучи. Основное внимание уделяется историческим, культурным и социально-экономическим аспектам наследия улуса Джучи в советской историографии. Существует традиция идеалистического изображения исторических событий,

происходивших в Улусе Джучи. В статье анализируется влияние идеологических принципов на историю Улуса Джучи в связи с обоснованием марксистско-ленинского учения в научном сообществе. Зарубежная историография Улуса Джучи неоднородна, в ней присутствуют различные течения. Статья раскрывает значимость исследовательских работ по истории Улуса Джучи в советских и зарубежных историографических работах.

Рубрику «Европейское Средневековье» открывает статья доктора исторических наук М.Е. Шайхутдинова «Формирование, взлёт и падение Каролингской империи: политические аспекты». В статье освещены важнейшие этапы становления и развития Каролингской империи. Отмечено, что сын Карла Мартелла Пипин III Короткий решил покончить с политической неопределенностью и отстранил от власти «длинноволосых» меровингских королей. Его преемник, Карл Великий, расширил пределы государства, подчинил себе Лангобардское королевство, покорил Баварию, завершил длительную войну с языческой Саксонией и создал грандиозную Империю Каролингов, которую многие историки считают «прообразом единой Европы». Людовик Благочестивый попытался реформировать Империю, но потерпел неудачу и оставил её в состоянии полной анархии. Затем Лотарь I, Людовик II Немецкий и Карл II Лысый начали так называемую «войну трех братьев», которая закончилась в 843 году полной геополитической катастрофой – подписанием Верденского договора, означавшим распад Каролингской империи.

Статья кандидата исторических наук М.В. Шлюпикова и магистра специальности экология и природопользование, аспиранта направления «Науки о Земле» (МГУ им. М.В. Ломоносова) М.М. Шлюпиковой посвящена анализу исторической концепции средневековой Франции выдающегося французского историка Фернана Броделя. В центре внимания исследователей – научные взгляды Ф. Броделя, его трактовка географического детерминизма, роли пространства, гор, морей, рек, долин, лесов, почв и методов их хозяйственного использования в социальной динамике французского общества. Проанализирована концепция создания единой Франции, двигателей этого процесса, географической ориентации объединительного центра – Парижского бассейна и его потенциальных конкурентов. Дана оценка возможным альтернативам. Авторы пришли к выводу, что в трудах Ф. Броделя проблемы взаимодействия человека и природы определяют всю его историческую концепцию, всё его видение прогресса человека и его освобождения от пут географии.

В рубрике «Рецензии» опубликована рецензия доктора политических наук Л.Р. Скаковского на труд современного британского историка Питера Франкопана «Первый крестовый поход: Зов с Востока», который был впервые опубликован в 2012 году, но в русском переводе вышел в свет лишь в 2018 году. Рецензент характеризует работу П. Франкопана как блестящее

историческое повествование, содержащее немало новых, нетрадиционных оценок событий Первого крестового похода. В рецензии отмечено, что работа П. Франкопана основана на новой интерпретации широкого круга как западных, так и восточных исторических источников. Структура книги выстроена таким образом, что автор вновь и вновь возвращается к одним и тем же историческим сюжетам, рассматривая их с различных ракурсов и обогащая их все новыми деталями. Таким образом, труд П. Франкопана вносит значительный вклад в современную медиевистику и будет востребован как специалистами, так и широким кругом читателей, интересующихся вопросами средневековой истории.

В целом, как и было обещано нами ранее, мы продолжаем последовательно расширять пространственные и временные горизонты наших научных изысканий и продолжаем знакомить Вам с наиболее яркими исследованиями в сфере всеобщей истории.

Главный редактор
Шайхутдинов М.Е.

CONTENT

EDITORS'S COLUMN.....	3
------------------------------	----------

ЭТНОГЕНЕЗ. АРХЕОЛОГИЯ. ЛИНГВИСТИКА

А.А. Молдахмет. СЫРДАРИЯНЫҢ ТӨМЕНГІ АҒЫСЫ БОЙЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫ.....	7
---	----------

ИСТОРИЯ УЛУСА ДЖУЧИ

М.Т. Лаумулин. ИСТОРИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	14
---	-----------

Р.Д. Темиргалиев. ДЕШТІ ҚЫПШАҚ ХАНЫ - ЖОШЫ ХАН.....	39
--	-----------

А. Шакиева. КЕҢЕС ТАРИХНАМАСЫ: ЖОШЫ ҰЛЫСЫ ТАРИХЫ ЖАЙЫНДА.....	58
--	-----------

ЕВРОПЕЙСКОЕ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ

М.Е. Шайхутдинов. ФОРМИРОВАНИЕ, ВЗЛЕТ И ПАДЕНИЕ КАРОЛИНГСКОЙ ИМПЕРИИ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ.....	71
--	-----------

M.V. Shlyupikov, M.M. Shlyupikova. MAN AND NATURE OF MEDIEVAL FRANCE IN HISTORICAL CONCEPT OF F. BRAUDEL.....	85
--	-----------

РЕЦЕНЗИИ

Л.Р. Скаковский. ПИТЕР ФРАНКОПАН О ЦЕЛЯХ, ПРИЧИНАХ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПОСЛЕДСТВИЯХ ПЕРВОГО КРЕСТОВОГО ПОХОДА ДЛЯ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ И ВИЗАНТИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	110
--	------------

СЫРДАРИЯНЫҢ ТӨМЕНГІ АҒЫСЫ БОЙЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛАЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫ

А.А. Молдахмет

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің PhD докторанты.
e-mail: arhadkz@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Сырдарияның төменгі ағысының ортағасырлық қалаларда жүргізен археологиялық зерттеу жұмыстары қарастырылды. Сыр суының Арал теңізіне келіп құятын бұл өлке адам тіршілігіне қолайлы болғандықтан ортағасырлар кезінде қалалар мен елді мекендер саны артты. Алайда ескерткіштерде болған тарихи оқиғалардың салдарынан, олардың ежелгі атаулары мен географиялық орныдары өзгеріп отырды. Осы мәселеде ғалымдар кейінгі ортағасырлық ескерткіштердің тарихи атауларымен орындарын анықтап, көлемді археологиялық зерттеулер жүргізіп келеді. Қазіргі таңда кең көлемді археологиялық жұмыстары жүргізіліп келе жатқан қалалар қатарында Қышқала қаласын атап өтуге болады. Қаланың тарихы ортағасырлық жазба деректерде, алғашқы өлкетанушылық кезеңінде және аңыз әңгімелер бұл қала жайлы өте қызықты деректер табылған.

Кілт сөздер: Сырдария, Іңкәрдария, Жаңадария, Арал, ортағасыр, барлау, қазба.

Кіріспе. Сырдария өзені тарихи дәстүрлерде антикалық авторларда Яксарт, ортағасырлық түркілерде – Йичю-оғыз, арабтарда – Сейхун деп аталған Сырдария өзені – екі әлем (солтүстік Тұран мен Оңтүстік Иранның) бақташы және жер өңдеуші халықтардың ордасы, қала мен дала мәдениетінің шекарасы деген тарихи түсінікті сақтап келеді. XIX ғасырда Сырдарияның төменгі ағысында орналасқан ортағасырлық қалаларға отаршыл Ресей империясы тарапынан өлкетану жұмыстарын жүргізу мақсатында әр түрлі ғылыми экспедициялар жіберілді

Талқыланатын мәселе. 1832 жылы алғаш рет А.И. Левшин Орыс географиялық қоғамының хабарламасының бірінші бөлімінде Сырдарияның төменгі ағысындағы ескерткіштер жайлы, оның ішінде Жанкент, Сырлы-там қала, Кескен-күйік қалалары жайлы сипаттама берді [1, с.20].

1856 жылы А.И. Макшеев «Морской сборник» жинағына «Описание низовьев Сырдарьи» атты мақаласын жариялап, ол Сырдарияның төменгі ағысында орналасқан ескерткіштерді бірнеше түрлерге бөліп, олардың арақашықтығын есептеп, обалар мен қалаларды есепке алды [2, 40].

Сырдың төменгі ағысын тарихи-географиялық зерттеудің ең бір үлкен төңкерістік уақыт Орта Азиядағы алғашқы ғылыми қоғам – 1895 жылы құрылған Түркістан археология әуесқойлары үйірмесінің қызметімен тікелей байланысты болды. Үйірме жиырма жылдан аса (1895-1917 жж.) Орта Азия мен Қазақстанның археологиялық және материалдық мәдениетін зерттеумен айналысып, сол кезеңдегі гуманитарлық ғылымдар саласындағы

мамандандырылған жалғыз ғылыми-өлкетанушылық қоғамдық ұйым еді. В.В. Бартольд, А.Симонов, В.В. Радлов, В. Смирнов, В.А. Каллаур, А.Кастанье сынды білікті ғалымдардың есімдері Түркістан археология әуесқойлары үйірмесінің жұмысымен тығыз байланысты болды [3, 439].

1898-1899 жылдарда В.А Каллаур Перовск уезіндегі (қазіргі Қызылорда облысы) Сығанақ, Асанас, Жент қалаларында барлау жұмыстарын жүргізіп, мәліметтер жинақтап, 1900 жылы Туркестанские ведомости газетіне мақала жариялап, ол: «Сырдарияның төменгі ағысында орналасқан қалалар 1219 жылы Шыңғысхан жорықтары салдарынан өмір сүруін тоқтатты» - деп тұжырым жасайды [4, 13].

1911 жылы А. Кастанье өзінің «Древности киргизских степей и Оренбургского края» деген еңбегінде Сырдарияның төменгі ағысынадағы археологиялық ескерткіштерге сипаттама берген [5, 38].

1935 жылы КСРО ҒА да шет аймақтарын мекендеуші халықтар мен тайпалардың тарихы және мәдениетін зерттеу туралы қаулы қабылдап, Орта Азия мен Қазақстан жеріне көптеген экспедициялар аттандырды [6, 198].

XX ғасырдың 30 жылдарда Хорезм археологиялық экспедициясы құрылып (жетекшісі С.П. Толстов) Сырдарияның төменгі ағысында орналасқан ортағасырлық ескерткіштерде кешенді ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізді. Ұзақ жылдарда жүргізілген зерттеу жұмыстары М.И. Итина, Е.Е. Неразик, Б.И. Вайнберг, Л.М. Левина, А.В. Виноградов, Ю.А. Рапопорт, О.А. Вишеневская, М.Г. Воробьева, Н.Н. Вактурская сынды білікті мамандар қалыптасып, әп-сәтте олар Хорезм археологиялық экспедициясының жұлдыздарына айналды..

1948 жылы С.П. Толстов Сырдарияның төменгі ағысында әуеден барлау жұмыстарын жүргізіп, Сырдарияның ежелгі арналары – Инкәрдария және Жаңадарияның іздерін анықтады. Кейнінен осы арналардың бойында орналасқан Асанас, Қышқала, Бәбіш-мола қалашығы, Бестам қала, Жент, Құм қала ескерткіштерін есепке алды [7: 87].

1963 жылы ХАЭЭ (жетекшісі Б.И. Вайнберг) Кеске-күйік қаласында археологиялық қазба жұмыстарын жүргізіп, оның дамыған қолөнер орталығы болғандығын, тұрғындары керамика өндірісімен қатар, темір мен мыс балқыту және шыныдан ыдыстар дайындаумен шұғылданғанын көрсетіп, ол қаланың жоғарғы қабатын VII-IX ғғ. деп мерзімдеді [7: 85].

1969 жылы ортағасырлық Асанас қаласында ХАЭЭ (жетекшісі Н.Н. Вактурская) археологиялық қазба жұмысын жүргізді. Бұл зерттеулер ескерткіштің стратиграфиясын, қаланың өмір сүру уақытын, сонымен қатар, оның топографиялық өзгешіліктері мен қаланың даму тарихын және кезеңдерін белгілеуге мүмкіндік берді [8, 129].

1959, 1960-1961 жылдары ХАЭЭ (жетекшісі С.П.Толстов) Сайқұдыққала ескерткішін зерттеді. Қала жоспары ұлу формалы сопақша, қабырғамен және ормен қоршалған. Қала қабырғасы және қаланың біраз

бөлігі шайылып кеткен, сақталған биіктігі 0,5-0,7 м. Қаланың өлшемі 100х120 м шамасында. Мұнарамен бекітілген қала қақпасы солтүстік-шығыс қабырғада орналасқан [9, 367 б.]..

1946 жылы С.П.Толстов алғаш рет Жент қаласының орнын көрсетіп, 1958 жылы ХАЭЭ (жетекшісі Б.А.Андрианов) Жент және оның маңайында жан-жақты зерттеу жұмыстарын жүргізді. Зерттеу нәтижесінде ескерткіштің жоғарғы қабатын мерзімдейтін көлемді керамикалық материалдарды жинап, аймақтың ежелгі суғару жүйесіне қатысты тың ақпараттар алды. 1961 жылы С.П. Толстов басқарған маршруттық отряд ескерткішті қайта зерттеп, қаланың жоспарын нақтылады [10, 13]..

1946 жылы Бештам-қала (Ор-қала) ескерткішін ХАЭЭ ашқан. 1959 жылы қала мұқият зерттелген. Қаланың көлемі 390х300 м тікбұрыш болып, оны қос қабатты қабырға және үлкен ор қоршап, қабырғалары пахса блоктарынан тұрғызылғып, оның бойында көптеген мұнаралардың іздері байқалады [7, 80].

1972 жылы ХАЭЭ Қақ-қала (Ор қала) ашып зерттеді. Ескерткіштің ішкі бөлігінен тұрғын үй орындары кезлесіп, қаланың сақталу деңгейінің өте нашар екені анықталды. Ортағасырлық Қақ-қала қаласының мәдени қабаты 1 м шамасында, ескерткіш бетінен алынған керамика сынықтары бір типті қызыл қыштан айналмалы шығырда және жапсырмалы әдіспен жасалған [7, 88]..

1946, 1958, 1959-1961, 1966-1968, 1971-1972, 1986 жылдарда Хорезм археологиялық экспедициясы зерттеу нәтижесінде Сырдарияның төменгі ағысынан 90 ға жуық қала мен қоныстар орындарын ашты. Оның ішінде ортағасырлық Жанкент, Жент, Асанас, Кескен-күйік, Қақ қала (Ор қала), Қыштөбе қалалары қыш ыдыстары мерзімдері қойылды [11, 67]..

1990 жылы Қызылорда мемлекеттік пединституты Т. Мәмиев басқарған археологиялық топ Сырдарияның төменгі ағысында, Арал маңы ескерткіштерінде зерттеу жүргізіп, ортағасырлық Жанкент, Жент, Асанас, Баршынкент, Құмқала қалаларында қазба жұмыстарын жүргізді [12, 63-73]..

2004 жылы мемлекеттік «Мәдени мұра» бағдарламасының аясында 2006-2007 жж. Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институтының Шірік-рабат археологиялық экспедициясының барлау отряды (жетекшісі Ж. Құрманқұлов) «Мәдени мұра» бағдарламасының аясында «Қызылорда облысының ескерткіштер жинағын» шығару мақсатында ортағасырлық ескерткіштеріне толық археологиялық барлау жұмыстары мен кешенді қазба жұмыстарын жүргізді [13, 130; 14, 11-15 ; 15,10].

2017 жылы Қызылорда облысының мәдениет, мұрағаттар және құжаттама басқармасының, Қызылорда облысының тарихи және мәдени ескерткіштерді қорғау жөніндегі коммуналдық мемлекеттік мекемесінің қаржыландыруы бойынша Шірік-Рабат, Бәбіш мола, Жанкент, Сортобе, Жент, Асанас, Кердері, Қышқала, Сығанақ қалаларында ауқымды

археологиялық зерттеу жұмыстары басталды. Қазба жұмыстары мен қатар ортағасырлық қалалардан ашылған нысандарды қайта қалпына келтіру жұмыстары облыстың туризмін көтеруге біраз іс шаралар жүргізді [16, 158-169; 17, 211-218].

2017 жылы қалашықта «Археологиялық сараптама» ЖШС (жетекшісі К.М. Байпаков) ортағасырлық Жент қаласының топографиялық жоспарын алып, бірнеше жерде бақылау қазбаларын жүргізді. Қазба 1, 2 бақылау қазбалары қаладағы бекініске және қаланың орталық бөлігінде орналасқан (цитадель) тұрғын үй кешеніне, қазба 3 су өтетін арнаның оңтүстік жағалауындағы ішкі қамалдың оңтүстік-шығысынан 300 м қашықтықта, көлемі 10x10 м жерге салынып, қаладағы суландыру жүйесіне қатысты тың дерктер алды. Ескерткіш орнында бірнеше ғимараттар бар, олар ретімен бірнеше объектілерге бөлінді [18, 2].

2017 жылы «Археологиялық сараптама» ЖШС (жетекшісі Д.А. Воякин) Арал теңізінің табанында қалған Кердері 1 ескерткішіне археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізді. Ескерткіштегі зерттеу жұмыстары барысында, оның сыртқы шекараларын, ішкі құрылымын және планиграфиясын нақтылап, әр түрлі жерге барлау шруфтарын салды [19, 3].

2018 жылдан бастап ортағасырлық Қышқаладағы зерттеу жұмыстарын «Археолог» Халықаралық ғылыми-зерттеу орталығы» ЖШС, Тұран археологиялық экспедициясы (жетекшісі М.Елеуов) бастады. Ескерткіштің шығыс бөлігіндегі аумағы 40 x 40 м биіктігі 2,5 м төбеде көлемі 26 x 22 м (12 x 10 м 14 x 12 м) қабырғаларымен мұнаралары қыш кесектен қаланған сегіз қырлы құрылыстың сырты табанына дейін ашылып оның, ішінде қазба жүргізіп бөлмелерін ашты

2019 жылдарда ортағасырлық Қышқаланың тарихи-топографиялық жобасын түсіру жұмыстары жалғастырылды, соның нәтижесінде қалашықтың алып жатқан жер көлемі, топографиялық құрлымы, қорғау аймағы 7 га., құрлысты реттеу аймағы 11 га және табиғи ландшафты қорғау аймағы 18 га болғаны анықталды [20, 9].

2020 жүргізілген зерттеулер барысында Қышқаланың шаруашылық аймағында, орталық бөлігінде және ұзындығы 8 м, ені 3 м, тереңдігі 2,5 м стратиграфиялық кесік салып [21, 5]., ескерткіштің XIII-XV ғасырларда өмір сүргенін анықтады. Сонмен қатар қазба жұмыстары барысында табылған жәдігерлердің Алтын Орда дәуіріне тиесілі екені белгілі болды.

2020 жылы ортағасырлық Асанас қаласында Қызылорда облысы әкімдігінің қолдауымен және Қорқыт Ата университетінің археолог ғалымдары (жетекшісі Ә.Ә. Тәжекеев), отандық және ресейлік ғалымдар зерттеді. Археологиялық қазба жұмыстары барсында қазба 1, қазба 2, қазба 3 деп аталатын үш нысанда ғылыми зерттеу жүргізіліп, онан алынған заттарды (мал сүйегі, керамика) лабораториялық талдау жүргізуге жіберілді. Қазіргі

таңда өкінішке орай Асанас, Сортөбе қалаларында қазба жұмыстары тоқтап тұр.

2021 жылы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің тапсырысымен, әл-Фараби ҚазҰУ-ті, Тұран археологиялық экспедициясы (жетекшісі М. Елеуов) ортағасырлық Қышқалада қазба жұмыстарын жүргізіп, Іңкәрдария және Жаңадария ескі арналарының бойында барлау жұмыстарын ұйымдастырып, бұрын ғылымға белгісіз бірнеше ескерткіштерді есепке алып, Қышқаланың әр түрлі бөліктерінде археологиялық қазба жүргізіп, қаланың топографиялық құрылымын анықтап, жобасын түсірді [22, 67].

Қорытынды. Сырдарияның төменгі ағысы оның географиялық фаунасы адам өмірінің тіршілігіне қолайлы аймақ екендігі ежелден белгілі. Сондықтанда осы өлке де әр түрлі тайпалар мен тұтас халықтардың ұйымдасқан мемлекет құруына ықпал ететін факторлардың да болғаны рас. Осы ретте Қазақстанның ортағасырлық тарихына, Сырдарияның төменгі ағысындағы ортағасырлық қалалық мәдениеттің пайда болуына әсер еткен Алтын Орда кезеңі еді. Біз қарастырған ортағасырлық қалалардың гүлденген кезі Алтын Ордалық уақыт ағымен қатар жүріп дамыды.

Алғашқы өлкетанушылық кезеңнен қазіргі уақытқа дейін жалғасып жатқан кең көлемді зерттеулер, Сырдарияның төменгі ағысында, ортағасырлық қалалық мәдениет деңгейінің жоғары болағанын көрсетеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Левшин А.И. Описание киргиз-казачьих, или киргиз-кайсацких орд и степей. – Алматы: Санат. – 1996. – 656 с.
2. Макшеев А.И. Описание низовьев Сырдарьи // Морской сборник. – Т. XXIII. – 1856. – № 9. – С.102-114.
3. Протоколы заседаний и сообщений членов Туркестанского кружка любителей археологии // Историко-культурные памятники археологии Казахстана. / Авторы предисловие и составители Елеуов М., Бахтибаев М. – Түркістан, 2011. – 447 с.
4. Каллаур В.А. О следах древнего города «Джент» в низовьях Сырдарьи // ПТКЛА. – 1900. – Приложение №5. С.10-15
5. Лерх П.И. Археологическая поездка в Туркестанский край в 1867 году. – СПб., 1870. – 39 с.
6. Толстов С.П. По следам древнехорезмской цивилизации. – М.: Соцэкгиз, 1948. – 212 с.
7. Толстов С.П., Жданко Т.А., Итина М.А. Археологические работы на древних руслах Сыр-дарьи // М. МХЭ. Выпуск 6. С. 77-90.
8. Толстов С.П. Древний Хорезм: Опыт историко-археологического исследования. М.: МГУ, 1948. - 440 с.

-
9. Толстов С.П. По древним дельтам Окса и Яксарты. – М.: АН СССР, 1962. – 242 с.
 10. Итина М.А., Левина Л.М., Неразик Е.Е., Рапопорт Ю.А. К 60-летию Хорезмской экспедиции // ЭО. – 1999. – № 6. – С.19-33.
 11. Аржанцева И.А. Имперская Археология и Археологические империи: Советская Хорезмская Археологическая экспедиция // ЭО. – 2013. – № 6. – С.65-87.
 12. Мәми Т. Кейінгі ортағасырлардағы Арал өңірінің қалалары (XIII-XVIII ғғ.) Монография – Қызылорда: 2007-252 б.
 13. Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т. Средневековые городища Сырдарьи // Вестник КНУ имени Аль-Фараби. Серия историческая. Алматы, 2012 г. № 3. С. 127-133.
 14. Сыдыкова Ж.Т. Место Джанкента в средневековой истории Приаралья: огузы и их города по средневековым письменным источникам // Комплексные исследования городища Джанкент (работы 2011 – 2014 гг.). – А.: «Арыс», 2014. – С. 11-15.
 15. Қазақстан Республикасының тарихи және мәдени ескерткіштерінің жинағы. Қызылорда облысы. – А.: Аруна, 2011. – 504 с.
 16. Билалов С.Ө., Тажекеев А.А., Дарменов Р.Т., Султанжанов Ж.К., Амиргалина Г.Т., Курманиязов И.С., Назаров А.Ж. 2020 ж. далалық маусымында ортағасырлық Жанкент қаласында жүргізілген археологиялық жұмыстар // Тарих ғылымдарының докторы, профессор Мадияр Елеуұлы Елеуовтың 75 жылдық мерейтойына арналған «Ұлы Жібек жолы мен Қазақстан керуен жолдарының урбанизация үдерісіндегі маңызы» атты халықаралық далалық семинар материалдары. Алматы, 2021. 158-169 бб.
 17. Тажекеев А.А. Дарменов Р.Т., Назаров А.Ж. Полевая консервация и укрепление сырцовых памятников в Приаралье // Материалы международной научно-практической конференции «Великая Степь в свете археологических и междисциплинарных исследований». – Том 1. Алматы, 2020. С. 211-218
 18. Козейбаев С.А., Воякин Д.А. Отчет о научно-исследовательских работах// Археологические исследования на мавзолее Кердери, Аральского района, Кызылординской области. 2017. – С - 83.
 19. Козейбаев С.А., Воякин Д.А. Отчет о научно-исследовательских работах// Археологические исследования на городище Жент, Жалагашского района, Кызылординской области. 2017. – С - 62.
 20. Елеуов М., Талеев Д.Ә., Есенов С., Молдахмет А. Ортағасырлық Қышқалада 2018 жылы жүргізілген зерттеулер // Марғұлан оқулары: Көрнекті қазақстандық археолог К.А.Ақышевтың 95 жылдығына арналған Халықаралық археологиялық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. Нұр-Сұлтан, 2019. Б. 460-468.
 21. Қызылорда облысы Сырдария ауданындағы Қышқала қалашығына археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізу қызметі тақырыбы бойынша
-

2018 жылы атқарылған ғылыми-зерттеу жұмыстары жайлы есеп (аралық). – Алматы, 2019. –83 б.

22. Елеуов М, Есен С. Қышқаланың сегіз қырлы медресесі // ҚазҰУ Хабаршысы. Тарих сериясы № 4 (91) 2020. Б. 93

Сведения об авторе:

А.А. Молдахмет PhD докторант кафедры археологии, этнологии и музеологии КазНУ имени аль-Фараби. г. Алматы. e-mail: arhadkz@mail.ru

ИСТОРИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ СРЕДНЕВЕКОВЫХ ГОРОДОВ НИЖНЕГО ТЕЧЕНИЯ СЫРДАРЬИ

Аннотация. В статье рассмотрены археологические исследования в средневековых городах нижнего течения Сырдарьи. В связи с тем, что этот край благоприятен для жизнедеятельности человека, в период средневековья увеличилось количество городов и населенных пунктов. Однако в результате исторических событий, произошедших в памятниках, их древние названия и географическое положение менялись. В этом вопросе ученые проводят масштабные археологические исследования, определяя места средневековых памятников с их историческими названиями. В числе городов, где в настоящее время ведутся масштабные археологические работы, можно отметить город Кышкала. История города в средневековых письменных источниках, в период раннего краеведческих трудах и местных легендах об этом городе были найдены очень интересные факты.

Ключевые слова: Сырдарья, Инкардария, Жанадария, Арал, средневековье, разведка, раскопки.

Information about the author:

A.A. Moldahmet PhD doctoral student of the Department of archaeology, Ethnology and museology of al-Farabi Kazakh national University. Almaty city. e-mail: arhadkz@mail.ru

HISTORY OF RESEARCH MEDIEVAL CITIES IN THE LOWER CURRENT OF THE SYRDARYA

Abstract. The article examines the archeological excavations of the lower reaches of the Syrdarya in the late medieval cities. During the Middle Ages, the number of cities and settlements increased due to the fact that this region, where the Syr Darya flows into the Aral Sea, is suitable for human habitation. However, due to the historical events that took place in the monuments, their ancient names and geographical location changed. In this regard, scientists are conducting extensive archaeological research to determine the location of historical monuments of the late Middle Ages. Kyshkala is one of the cities where large-scale archeological works are being carried out. The history of the city is found in medieval written sources, the first period of local lore and legends, which are very interesting facts about this city.

Keywords: Syrdarya, Inkardaria, Zhanadarya, Aral, medieval, exploration, excavation.